

Forfatter: Brorson, Hans Adolph

Titel: Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956

Citation: Brorson, Hans Adolph: "Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956", i Brorson, Hans Adolph: *Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956*, 1951-56, s. 7. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brorson03grval-shoot-idm140139966795872.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956

Indledning

Da »Troens rare Klenodie« fremkom, var Brorson den opgående stjerne. Bogen blev greben med begejstring og kom i det ene oplag efter det andet.

Ganske anderledes lå forholdet, da »Svane-Sang« 1765 - året efter digterens død - blev udgivet*). Tidsånden havde skiftet, og modtagelsen var kølig. Man finder bogen annonceret den 29. november 1765 i Kjøbenhavns Adresse-Contoires Efterretninger, og den 27. februar 1766 står der en anmeldelse i Kiøbenhavnske Nye Tidender om lærde Sager. Her meddeles først nogle af de oplysninger, som findes i fortalen, og derefter hedder det;

»I steden for al anden Bedømmelse over [Psalmernes] Værd, ville vi give Læserne en Prøve deraf, ved at anføre tvende, som først falde os under Hænderne, hvoraf de kan slutte i hvad Smag de øvrige ere forfattede. Den 41de**) lyder som følger:

Hvad est du dog skøn, ja skøn,
Ja skøn, du allerdeyligste Guds Søn,
o. s. v.

»Nok en anden snorrig Kiempevise om Goliath og David:

Goliath drog fra Gath,
For at legge Saul i Skat,
o. s. v.

»Til disse Sange er føyet en Prædiken over vor Frelseres første Aabenbarelse efter sin Opstandelse, hvormed vi ey ville opholde vore Læsere«.

** 8

Anmeldelsen røber jo en slet skjult foragt. Og bogens skæbne i den følgende tid svarer ganske dertil. Der kendes nemlig ikke noget nyt optryk af den i 65 år efter dens fremkomst.

Med Troens rare Klenodie gik det i denne periode noget anderledes. Der kom nye oplag 1773 og 1796. Men samtidig gled brugen af den ned i de jævne lag af folket. Her sang man af den i hjemmene og ved de opvakte ofte så ildesete forsamlinger. På Parnasset var den glemt. I hvilken grad, får man et indtryk af ved at læse følgende fra Rahbeks hånd i Tilskueren for 12. april 1816:

»Til Digteren Grundtvig. *Funden!* k. V.! *funden!* kunde jeg med hin Græker fristes at udbryde. De erindrer, at De ved vor sidste Samtale, da De gjorde mig opmærksom paa den deilige Julesang [»Den yndigste Rose er funden«], opgav mig at udfinde, af hvem den vel kunde være... Jeg giættede da, som De maaskee erindrer, paa Biskop Brorson... Hændelseviis kom jeg til at tale derom med min Ven Prof. Werlauf, der strax bestyrkede min Formodning, og henviste mig til en mig ubekjendt... Psalmesamling af ham, der under Navn af *Troens rare Klenodie* 1739 er udkommet paa Mummets Forlag, og som jeg nu fra det kongelige Bibliothek har for mig. Jeg troede saameget mere at burde meddele Dem, m. V., denne Opdagelse, da det var muligt, at De i denne udentviwl lidet kjendte Bog kunde finde mere for Dem...«

Når man tænker på, at det drejer sig om mænd som Grundtvig og Rahbek, tidligere professor i æstetik, nogle måneder efter i dansk sprog og litteratur, forstår man, hvor talende disse ytringer er.

Og Svane-Sang kan ikke engang i de kredse, der holdt fast ved Troens rare Klenodie, have vundet synderlig udbredelse, når det stadig blev ved det ene tryk fra 1765. Alligevel blev det den, der på en ejendommelig måde kom til at åbne det 19. århundredes Brorsonrenæssance. Det skyldtes præsten og digteren Nicolai Sætoft. 1820 skriver han om Brorson*):

»Han sover alt længe i Gravens Fred, den fromme, den herlige Sanger, hvis næsten forglemte Harpe jeg har vovet at tage

* 9

frem for at afviske Støvet af Strængene, der ikke ere forgyldte - men Guld! Naar jeg siger *forglemt*, da mener jeg dermed, at kun Faa, meget Faa, give Agt paa de fromme, de opløftende Toner, der ombølge den Forklaredes Gravhøi; og, om end Enkelte mindes ham, saa stille de sig dog intet ret levende Billed for Øie; men jeg erkjender, at Skylden hertil er ikke deres alene, Tiden har tildeels gjort Sangeren ukjendelig. Dette er Grunden, hvorfor jeg har vovet at omforme hans »Svanesange«. Med dem var det mit Øiemed at bane Adgang til Hjerterne og Hovederne for Digterens langt rigere Skatte - hans Psalmer*). Skulde mit Maal ikke naaes, saa skal det dog aldrig fortryde mig at have syslet mangan Stund med hans Arbejder, for igjennem

Hyperorthodoxiens mysteriøse Allegorier og Billeder at finde det rette Stempel, der tegner ham som en baade sand, høi og dyb poetisk Aand. Ja han var i Aand, som i Stand, fuldkommen vor Kingos Broder, og i Meget baade høiere og dybere.«

Det var altså en omdigtning, Søtoft ville bringe. Og i 1820-21 udgav han i Jens Møllers Theologisk Bibliothek 43 af Svane-Sangs 70 digte i denne ændrede skikkelse. Hvad man nu end vil sige om et foretagende af den art, er der ingen tvivl om, at det kom til at åbne øjnene for Brorsons digtning. Og hertil bidrog yderligere, at den højt ansete rektor på Herlufsholm Anders Winding Brorson - sønnesøn af salmedigterens broder, biskop Broder Brorson - 1823 udgav »Nogle af salig Biskop H. A. Brorsons Psalmer«. I fortalen hævder han med varme sin store slægtnings værd som menneske og digter. De salmer, han meddeler - med en ganske let modernisering, - er taget fra Troens rare Klenodie; men om Svane-Sang skriver han (s. 31), at en stor del af dens sange overgår salmerne i Klenodiet i poetisk værd. At hans bog har Øvet indflydelse, ser man bl. a. af et brev, som Sibbern sender ham den 19. aug. 1824**). Det hedder her:

»Blandt andet, jeg tog med og paa Spadseretoure i Skovene [ved Farum] gik og glædede mig ved paa ny, var ogsaa Brorsons Psalmer, i det Udvalg, De har udgivet og foræret mig. Det
* *
-- 10

er sandt, en saa ægte og just i Hovedsagen fortrinlig Psalmedigter har Danmark maaskee ikke havt. I det mindste er her en herlig Forening just af det Væsentligste.«

Glemselen, der var så meget større, som næsten alt af Brorson var fejlet ud af Evangelisk christelig Psalmebog, 1798, der brugtes i kirkerne, var åbenbart ved at blive hævet. Den åndelige luft i tiden var begyndt at blive varmere. Men det, der fik afgørende betydning, var, at grundtvigske præster og opvakte lægfolk fandt hinanden. Det er betegnende, at den egentlige strøm-kænting udgik fra »det hellige land« i Sydvestsjælland. Den kom, da den grundtvigske sognepræst i Holsteinborg, lic. theol. Jens Albrecht Leonhard Holm 1830 udgav »Psalmer og aandelige Sange af Hans Adolph Brorson«, en smuk, statelig bog, tilegnet grev A. F. Holstein, »de gamle Kjærnepsalms oprigtige Ven«. Her er ikke tale om omdigtning eller modernisering; det er en virkelig tekststudgave. Og det er den første, som omfatter både Troens rare Klenodie og Svane-Sang. Her har vi altså det andet uforandrede tryk af Svane-Sang.

Isen var brudt. Holms udgave kom efterhånden i 10 oplag. Og andre udgaver bogstavelig myldrede frem, dels af Troens rare Klenodie, dels af Svane-Sang, dels af begge samlinger under eet. For Svane-Sangs vedkommende er det særlig i Norge, at optrykkene fremkommer. Holms betydning som den, der har ført an, må vurderes højt.

Den redegørelse, der her er givet, lader os bl. a. se, at det tekstkritiske spørgsmål, der spillede så betydelig en rolle ved udgivelsen af Troens rare Klenodie, ikke på den måde gør sig gældende ved Svane-Sang. Her har man blot det ene originaltryk fra 1765, og varianter bliver der følgelig kun tale om ved de dele af bogen, som foreligger i et manuskript fra Brorsons hånd, nemlig den tilføjede prædiken og 2 digte. Ved alle sangene på een nær kommer apparatets øverste note i nærværende udgave da kun til at dreje sig om nogle trykfejl og enkelte forslag til tekstændring.

- - -

Inden for Brorsons digtning har Svane-Sang sit eget ansigt, højst forskelligt fra Klenodiets.

11

Man lægger først mærke til, at digtene i Svane-Sang er langt kortere end i den ældre samling. I denne er af 274 salmer de 153 på 10 vers eller derover, heraf 44 på mellem 15 og 19, 7 på 20 eller flere vers; under 5 vers er kun 6 salmer, ingen under 3. Heroverfor står Svane-Sang, der ikke har nogen over 8 vers og kun een, der når så højt; 2 har 6 vers; 4 har 5; 5 har 4; 34 har 3; 22 har 2, og 2 har 1 vers.

Noget for Svane-Sang ejendommeligt er også den hyppigt meget lange strofe, ofte overdådigt udstyret med rim, selv inde i linierne, i det hele med et stærkt kunstfuldt præg.

Klenodiet havde mellem de brorsonske originaler kun een dialog, nr. 208, og eet tilløb i dialogisk retning, nr. 114. I Svane-Sang derimod har denne type vundet en stor plads. Der er 14 dialogiske digte, 9 med og 5 uden replikangivelse (henholdsvis nr. 288; 295; 310; 311; 322; 332; 333; 342; 348 og nr. 296; 307; 308; 314; 327). Det, vi her står overfor, er duetter og kantater.

Svane-Sang afviger med andre ord fra den sædvanlige salmestil. Af datiden har det uden tvivl været følt. Dette kan være grunden til, at Brorsons søn, der var udgiveren*), i forordet kalder digtene *aandelige Sange* eller blot *Sange*, medens han ved omtalen af Klenodiet siger *Psalmer*; helt sikkert er det dog ikke, at det er hans mening at skelne sådan; for til sidst betegner han Klenodiet som digterens *førsteSange***). Men i hvert fald ser vi, at Brorsons datter, justitsrådinde Fogtmann***) omtaler Svane-Sang som »Arier«, hvad der også passer godt til mange af digtene. Om et af dem har Brorson selv brugt det samme udtryk (nr. 295, se noten og s. 25). For øvrigt har vi jo set, at heller ikke Nicolai Søtoft regner dem for salmer.

Ind imellem forekommer der ganske vist digte, som også efter datidens begreber måtte kaldes salmer. Men det har været følt som et mindretal.

En betragtning af digtene giver et levende indtryk af den rolle, som musikken må have spillet ved deres tilblivelse, og

-- 12

dette får vi bekræftet ved, hvad datteren fortæller om sin fader*): »I det Selskabelige var hans Yndlingsmorskab Musik og Sang, hvori han selv deltog, og som han helst underholdt sig med i sin Familie og i Vennekredse, og dertil digtede han de Arier, som min Broder efter hans Død gav i Trykken under Navn af Svanesang«. Bolette Lumholtz, som var husjomfru i det brorsonske hjem, meddeler, at biskoppen ledsagede sangen »med Luth (Cither), hvilket Instrument var hans sædvanlige Underholdning efter Dagens Møie.«**)

Om melodierne til Svane-Sang meddeler A. W. Brorson***): »Alle Melodier, paa nogle meget faa nær, som jeg erindrer, ere tabte... Jeg skrev... til Frue Justitsraadinde Fogtmann i Varde, som jeg troede var i Besiddelse af dem. Men hun beklagede, at hun ikke, endog med den bedste Villie, kunde opfylde mit Ønske, da intet Afskrift af Noder, som hendes Broder, sal. Hr. Christian Carl Brorson, maaske har været i Besiddelse af, var at finde, og Svaghed og høj Alderdom forbød hendes Mand, den før kort siden afdøde fortjente Justitsraad Fogtmann, som i sin Ungdom havde dyrket Musiken, at udsætte dem han erindrede. Og saaledes var da dette Haab forsvunden«. Lidt senere hedder det: »De vare næsten alle gammeldags muntre Selskabssange. Men da den strænge Religiøsitet, der i Alt ledede Biskop H. A. Brorsons Handlinger, ikke tillod Brugen af dem, i denne Form, og han selv, saavel som hans hele Familie havde megen Sands for Musik, saa digtede han, for at nyde Melodierne, aandelige Sange, passende dertil, hvorved han baade morede og opbyggede sig selv og Andre. Af Rythmus i Nogle kan man slutte, at de have været digtede til et sammenhængende Cantat, og nogle, især af Paaskepsalmerne kunne, med liden Forandring gjelde som høje og skønne Oratorier, og hvis de saaledes bekendtgjordes, maaske i Tiden tiltrække sig en Tonekunstners Opmærksomhed.«

Det er nu ikke blot formen, der giver Svane-Sang en særstilling. Det gælder også indholdet. I Klenodiet mærker man

-- 13

præsten, der vil påvirke andre. Men i Svane-Sang er det hele væsentlig personligt. F. eks. er de skarpe udfald mod verdslig tryghed - »sikkerhed«, - mod uafgjorthed og halvhed her blevet sjældne. Vi sporer dem i nr. 304; 339, 1; 340; 342; 343; 344, 2; 346, 1; 350, 1-2. Men ellers er det digterens eget frelsesanliggende og hans egne følelser, vi møder, især hans Jesuskærlighed med præg fra Højsangen, hans himmelsyner, ofte udtrykt i billeder fra Joh. Åb., og hans himmellængsel. Det stemmer godt overens med, hvad fortalen oplyser om sangenes tilblivelsesmåde: *De ere efterhaanden forfattede i de sidste Aar af hans Leve-Tiid, fornemmelig til hans egen og nærmeste Paarørendes indbyrdes Gudelige Opmuntring, under hans ofte store Sinds og Legems Lidelser, uden at den Tiid havdes nogen egentlig Hensigt til deres Bekientgiørelse ved Trykken.*)* »Morskab«, som datteren taler om, og som også A. W. Brorson - vel efter hende - er inde på, er åbenbart ikke det rigtige ord. Dertil ligger sangenes indhold også alt for dybt. Men datteren var kun 11 år, da faderen døde.

Et udslag af samlingens personlige præg ser vi også deri, at der blandt de 70 digte kun er 2 oversættelser, nr. 305 og 353. Altså helt anderledes end i Klenodiet, hvor 193 af de 274 salmer er oversatte.

Dersom man ud fra fortalens meddelelse om tilblivelsesmåden ville slutte, at digtene måtte betragtes som udkast eller dog som noget, der manglede den sidste afslibning, ville man tage grundigt fejl. I småting som f. eks., at der i nogle af dialogerne ikke er tilført replikangivelse, kan man ganske vist se, at manuskriptet ikke har været gjort færdigt til trykken. Men selve den kunstneriske udformning ejer netop i disse digte en sjælden fuldkommenhed. Også uden nogen egentlig beslutning om udgivelse kan det jo godt for den store sprogets og versets mester have været en indre fornødenhed at nå frem dertil.**)

** 14

Digtene i Svane-Sang fremtræder uden nogen inddeling. Men når man ser nøjere til, opdager man, at de ingenlunde står uordnet. Allerede J. A. L. Holm var klar over dette. I sin udgave 1830 delte han dem i en række afsnit, som senere er gået igen i andre udgaver, og som i alt væsentligt må siges at have truffet det rette. Og 3. oplag 1841 viser - mærkeligt nok kun i indholdsregistret s. X, - at han har forstået, at opstillingen i Svane-Sang i virkeligheden svarer til det system, som foreligger i Troens rare Klenodie, blot i delvis gennemførelse. For at dette skulle stå klart, mangler egentlig kun overskrifterne - altså et lignende forhold som ved de dialoger, der står uden replikangivelse. Vi møder 5 hovedafsnit:

Første afsnit, nr. 284-302.

Ligesom Klenodiet begyndte med *Troens Fryde-Fest*, hvor kirkeåret var lagt til grund, sådan indledes Svane-Sang med et tilsvarende afsnit, der knytter sig til kirkeårets første del fra advent til Kristi himmelfartsdag. Her finder vi først 3 sange - nr. 284-286 - der handler om evangeliet til 1. søndag i advent, Mt. 21, 1-9: Jesu indtog i Jerusalem. Derefter 2 juledigte, nr. 287-288; 4 passionsdigte til fastetiden, nr. 289-292, og 2 til langfredag, nr. 293-294; 4 påskedigte, nr. 295-298; 3 himmelfartsdigte, nr. 299-301, samt endelig et slutningsdigt om Jesu ophøjelse med tilbageblik over hans vej gennem lidelse, nr. 302.

Andet afsnit, nr. 303-304.

Dette svarer til Klenodiets om *Troens Midler*, men er jo meget kort, blot med 1 sang om dåben, 1 om ordet og 1 om Ånden.

Tredje afsnit, nr. 305-318.

Dette svarer til Klenodiets om *Troens Grund**) Nåden i Kristus er emnet. Som indledning er anbragt en oversat salme om syndsforladelsen, og de følgende digte besynger Jesus som forsoneren, som den barmhjertige brudgom (højsangsmotivet, flere gange sammenknyttet med forsonermotivet), som sjælesørgeren,

*- 15

som den gode hyrde, som den, der skænker frihed og en god samvittighed. Helt igennem er hensigten at få frem, hvad vi i Jesus har at bygge på, altså netop troens grund.

Fjerde afsnit, nr. 319-330.

Dette svarer til Klenodiets om *Troens Kamp og Seyer*. Som i Klenodiet begyndes der med sange om korset, nr. 319-321. Derefter en dialog om kristensjælen i strid: svag i sig selv, stærk i Kristus, nr. 322; en række sange om gammeltestamentlige emner, alle handlende om Herrens sejrende hjælp til dem, der i nøden vover at tro ham, nr. 323-326; endelig en række om bestandighed: tålmodig bien og udholdende kamp, nr. 327-330.

Femte afsnit, nr. 331-352.

Dette svarer til Klenodiets om *Troens Ende*, men rummer en langt større rigdom. Alle digtene handler her om de sidste ting: døden som hjemgang til brudgommen - Herrens komme med de dødes opstandelse, dommen, verdens undergang og tidens ophør - det ny Jerusalem, Zions slot, paradiset, den himmelske kirkegang,

himlen som havnen o. s. v. På en måde kan man tale om forskellige emner og jo i hvert fald om en broget mangfoldighed af billeder. Også stemningen er vekslende: fra dyb alvor, undertiden ængstelse, til jubel eller stille glæde, især dog længsel, snart frydefuld, snart smertefuld. Men i al mangfoldigheden er det een og samme sag, det gælder. Vi ser Brorson som det, han selv havde kaldt *en himmel-sindet Christen siel* (nr. 202, 1, 2). Digtenes rækkefølge inden for afsnittet viser ikke nogen tydelig plan ud over det, at *Den store hvide Flok* er sat som slutning. Midtvejs findes der en gruppe (nr. 340-343), hvis baggrund synes at være Lissabons undergang ved jordskælvet 1755*).

Efter de 5 afsnit følger som tillæg den oversatte salme, nr. 353.

Også Hans Brix**) har behandlet spørgsmålet om inddelingen af Svane-Sang, øjensynlig uden at kende Holms opstilling. Brix

* *
-- 16

delte digtene i 3 grupper: 1) en gruppe, som han mener vedrører påsketiden: Jesu historie fra psalmesøndag til himmelfarten, nr. 284-302; 2) en gruppe af uensartet karakter, nr. 303-326; 3) en »evighedsgruppe«, nr. 327-352.

Brix' første gruppe er == Holms ovenangivne første afsnit; men Holm har set klarere, når han betegner de 3 første sange som adventssalmer, hvad der er givet med, at de 2 næste handler om julen. Man må huske, at evangeliet til 1. søndag i advent lige så vel som det til palmesøndag er fortællingen om Jesu indtog. Nogen påskegruppe er der altså ikke tale om.

I den anden gruppe finder Brix blot et uensartet indhold, medens vi jo ved at følge Holms inddeling har set, at der også her foreligger en systematik (2.-4. afsnit).

Brix' tredje gruppe falder på det nærmeste sammen med det ovenangivne femte afsnit. Der er kun een forskel. Medens afsnittet nemlig hos Holm begynder med nr. 331, *O Helligaand! mit Hierte*, regner Brix nr. 327, *Her vil ties*, for her at være indledningssalmen. Både den og den følgende, *Skal vi ustridig hist*, kunne også lige så godt passe i dette afsnit som i det foregående; men når vi så kommer til de to næste, *Vor Klippe vi slippe umuelig* og *Som Kiøbte og Døbte vi bæere*, synes de afgjort at høre hjemme, hvor der er tale om troens kamp og sejr, og man må derfor nok give Holm ret, når han lader nr. 331, længselssangen om det ny Jerusalem, indlede Slutningsafsnittet.

Brix rejser så det spørgsmål, om opstillingen i grupper skyldes udgiveren eller digteren selv, og finder det sandsynligt, at der har foreligget »2 sammenhængende Samlinger eller Hefter fra Digterens Haand«, der af udgiveren er anbragt som første og tredje gruppe; desuden »et Stof af mere løs Art«, som er blevet »sammenføjet« til anden gruppe.

Hvad det første afsnit angår, finder Brix' hævde af dette som en samling fra digterens hånd støtte ved en betragtning af slutningsangen, nr. 302. Den ser nemlig ud til ligefrem at være digtet som en sammenfatning af hovedtankerne i afsnittet, og i så fald må dette jo være forment af Brorson selv. Se nærmere herom i noten til nr. 302.

Brix har sikkert peget i den rigtige retning. Men man må

17

vist kunne gå videre. Når man nemlig har set, at der gennem Svane-Sang fra først til sidst er en systematisk opstilling, og at denne i stor udstrækning svarer til den i Klenodiet, ligger dog vel den antagelse nærmest, at hele opstillingen skyldes Brorson. At sønnen skulle have foretaget den ud af en uordnet masse af digte og så tilmed have undladt at forsyne de afsnit, han skabte, med overskrifter, forekommer i hvert fald nærværende udgiver mindre sandsynligt.

- - -

Og nu digtenes affattelsestid! Vi vender tilbage til det ovenanførte citat af forordet, hvor det hedder: *Sangene... ere efterhaanden forfattede i de sidste Aar af [Brorsøns] Leve-Tiid, fornemmelig til hans egen og nærmeste Paarørendes indbyrdes Gudelige Opmuntring, under hans ofte store Sinds og Legems Lidelser.* Lad os da se, hvad vi kan få at vide om Brorsons lidelser i hans sidste år.

Hans visitatsberetninger viser, at han i tiden efter den svære sygdom i 1746*) og frem til 1757 som helhed har klaret visitatserne i det besværlige, udstrakte stift. Også i 1758 har han holdt visitats til 5. november; men derefter hedder det: »Da mit Forsæt var nu herpaa at ville visitere i Schads og Vester Herreder, faldt ieg i en haard Sygdom, hvoraf ieg endnu [29.12.1758] ey fuldkommen er restitueret, og fik da min Visitatz for indeværende Aar en for mig ligesaa besværlig som uformodentlig Ende«. Hans brodersøn, sognepræst Johan Peter Brorson i Døstrup, skriver i sin kalender for 1759: »D. 9. Jan. var jeg i Ribe at besøge min Hr. Farbroder, Hr. Biskop Brorson, som var nylig kommen op af en farlig Sygdom.«**) Selv fortæller biskoppen (28.12.1759), at han begyndte med en visitats på 1. søndag i fasten (4. marts 1759): »Men for

Vinterens Haardhed, og at ieg efter min i afvigte Aar udstandne haarde Svaghed ikke var kommen ret til Kræfter, maatte ieg afbryde Visitatzen, som og formedelst andre forefaldende Embeds Forretninger og Forhindringer ikke blev igien begyndt førend... den 2den

* * 18

Junii«; men så blev han ved til først i november: 19 visitatser.

1760 visiterer han i 19 pastorater fra 8. maj til 8. oktober. I anledning af enevoldsmagtens 100 års jubilæum den 16. oktober blev han dr. theol. og havde i den anledning udarbejdet sin latinske afhandling *De Vexillo Ecclesiae*. Der findes i visitatsberetningen ingen klager over sygdom. Det synes at have været et år med nogenlunde gode kræfter.

Anderledes med 1761. Herom skriver han (28.12): »At ieg afvigte Kirke-Aar fast heel igiennem har været af Gud hiemsøgt med megen Sygdom, dette har ieg ved anden Lejlighed understaaet mig Deres Kongelige Majestet allerunderdanigst at andrage; Thi efterat ieg første Jule Dag [1760], da ieg gik til Kirken at prædike, blev uføremodentlig angreben af en stærk Norden-Vind og gandske forkølet, saa har ieg siden den Tiid udstaaet 3de store smertelige Sygdomme, af hvilke ieg den sidste ej endnu har forvunden, følgelig kun vidst af faa Helbreds Dage, af hvilke de fleeste har været fra Pindse Festen [10. maj] til Landemodet den 17 Jun.; da ieg i Herrens Navn begyndte min Visitatz« - 6 visitatser og landemodet klaret.

1762 holder han 18 visitatser i tiden fra 27. maj til 24. august og udskriver visitats til efter Varde landemode den 7. september. »Men som ieg var svag, da ieg rejste ud, saa tog Sygdommen paa Rejsen saaledes Overhaand, at alt Haab om Livet var borte, kom dog L: D: hjem i 4de Uge derefter, men saa svag, at ieg siden ikke har funden Kræfter til min Visitatz denne Sinde videre at kunde fortsætte«.

1763 holder han 9 visitatser i tiden fra 19. maj til 2. oktober. »Videre vilde min tunge Alderdom og svage Kræfter denne Sinde ikke tillade min Visitation at fortsætte«. Hermed var hans rejsevirkomhed forbi. Den 3. juni 1764 døde han.

Det er altså klart, at årene fra slutningen af 1758 - vel med en oase i 1760 - har været en lidelsestid for Brorson, og det må være til opmuntring under disse lidelser, at han har digtet sange for sig selv og sine nærmeste. Det er ikke alle digtene i *Svane-Sang*, der har haft dette private formål, men de fleste; der stod jo *fornemmelig*. Nogle må have haft et videre sigte,

19

måske det at blive fremført som korsang i domkirken. Man kan derfor ikke udelukke den mulighed, at samlingen i det hele kan rumme digte, som er blevet til før de egentlige lidelsesår. Uvilkårlig tænker man her på gruppen nr. 340-343, der formentlig hentyder til Lissabons undergang den 1. november 1755. Men den kan alligevel næppe hidrøre fra tiden umiddelbart efter katastrofen, da den nærmest udtaler digterens smerte over, hvor ringe indtryk den frygtelige begivenhed har vist sig at gøre på folket; der kan bl. a. være tænkt på, at hans eget store Lissabondigt fra 1756 vel var gået spurløst hen. Tilmed ser det ud til, at der i nr. 340 og 341 er tale om mere end een naturomvæltning. I nr. 340, 1, 3 nævnes *mange svare Tegn*; i nr. 341, 1, 2-4 hedder det: *Da i disse dine Dage Af saa mange selsom Ting Selv Naturen synes knage*, og i v. 2, 1 ligger det nær at forstå nutidsformen: *Jorden ryster* om noget, som har gentaget sig. Det er da rimeligt, at der foruden på Lissabon kan være tænkt på det stærke jordskælv, som den 22. december 1759 rystede hele Danmark og satte folket i stor skræk*). I så fald kan de to digte være blevet til lige efter dette tidspunkt, og så er det vel sandsynligt, at det samme gælder nr. 342 og 343.

Man kunne også spørge, om begyndelsesgrænsen for svanesangsårene simpelt hen skulle sættes ud fra den betragtning, at ingen af digtene kunne være blevet til før 1760, da de i så fald ville være blevet optaget som et tillæg i Klenodiets udgave fra det år (J6, se 1. bind s. XV). Det er dog sikkert helt ved siden af. Dels ved man slet ikke, om Brorson i sin svaghed har følt sig i stand til at få sådan en sag ordnet; dels var han jo ifølge sønnens ord overhovedet ikke enig med sig selv om, hvorvidt digtene skulle udgives; mange af dem anså han vel ikke for salmer.

De forsøg, man i øvrigt har gjort på at nå en nærmere tidsbestemmelse for de enkelte afsnit eller digte ud fra deres indhold og stemning**), kan næppe siges at have været frugtbare.

* * 20

Det må jo ikke glemmes, i hvilken grad stemningerne kan veksle efter de skiftende forhold. Noget af det ejendommelige for Brorson er den iver, hvormed han straks efter hver sygdom igen tager fat på sin gerning. Visitatsberetningerne viser desuden til det sidste hans usvækkede interesse for forholdene i stiftet og for kirkens hele tilstand. Og lige til dagene før hans død ser vi ham udsende embedsskrivelser (29. og 30. maj 1764). Derfor går det ikke an uden videre at henføre de digte, hvor jordelivet er »aktionsbasis« til en tidlig tid og slutningsafsnittet med himmellængslen til digterens sidste dage. En af de mange sygdomme kan have vendt hans hu og længsel udelukkende mod evigheden, og når bedringen derefter lod ham føle ny kraft til livets opgaver, kan det have kaldt andre toner frem. Ydermere er forholdet ifølge fortalen jo det, at digtene

er fremkommet dråbevis (*efterhaanden*) gennem en årrække, hvad der netop stemmer med en tilblivelse, efter som nu en, nu en anden stemning har gjort sig gældende.

- - -

Den til Svane-Sang hørende prædiken med indledningsdigt har, som man vil se, sit eget titelblad, der skyldes Brorson selv. Bogens titelblad er derimod udgiverens værk. Rimeligst er det så, at det også er udgiveren, der har fundet det smukke navn Svane-Sang, selv om det vel ikke kan udelukkes, at det kan have stået i digterens manuskript eller stamme fra en mundtlig ytring af ham*).

At navnet for øvrigt efter udgiverens tanke omfatter både sangene og prædikenen, fremgår tydeligt af fortalen. Ordet kan jo godt bruges som almindelig betegnelse for det sidste, et menneske har fremsat. Men det er dog sikkert den digteriske del af bogen, som har været anledningen til, at det her blev anvendt.

- - -

Svane-Sangs original findes på Det kongelige Bibliotek, Universitetsbiblioteket samt Videnskabernes Selskabs Bibliotek i Trondheim. Universitetsbibliotekets eksemplar har på

* 21

22

23

forsatsbladet påskriften: »Foræret af L. R. Tuxen (H. A. Brorsons Datterdattersøn). A. 34.« Herudfra antager Arnholtz*), at de i dette eksemplar tilførte melodiangivelser m. m. er udslag af den brorsonske slægtstradition. Dette lader sig dog næppe opretholde. På titelbladet står der nemlig: »Niels Bønnelycke D. 27. Decembr. 1782« (nedenunder igen: »Niels Bønnelycke«). Denne mand, som formentlig er præsten Niels Bønnelycke (1756-1826), fra 1789 sognepræst i Jerne-Skads, har altså ejet bogen før Tuxen, der levede 1810-75; han hørte ikke til Brorsons slægt, og der er altså ikke tale om et arvet familieeksemplar. Nederst på titelbladet står: »P. G. Thorsen. 18. Avg. 1839«. Hermed kan der dog sikkert ikke være tale om en ejermand forud for Tuxen.***) Men i hvert fald måtte antagelsen af en brorsonsk meloditradition komme til at hvile på Tuxen alene. Hans mormoder, justitsrådinde Fogtmann, kunne, som vi har set, ikke skaffe melodierne til veje; men hermed menes åbenbart noderne. Selv siger han***), at »Melodierne for største Delen ere gaaede i Glemme«; men nogle har altså dog været husket, og dette bevidner A. W. Brorson jo for sit eget vedkommende om »nogle meget faa«. Da det kun er 3 (4), som er skrevet til

*** 24

i det pågældende eksemplar, ville det i og for sig svare hertil, så hvis tilføjelserne skyldtes Tuxen, blev der unægtelig mulighed for at tale om en slægtstradition.

En undersøgelse viser imidlertid, at Tuxen ikke kan have skrevet disse tilføjelser. Allerede den omstændighed, at melodiangivelsen til »Den store, hvide Flok« hedder: »Studenter Mars«, taler imod, at den skyldes en dannet mand fra det 19. århundrede; han ville vel have skrevet »Marche« eller »Marsch«, i hvert fald ikke »Mars«. Men dertil kommer, at selve håndskriften er ganske forskellig fra Tuxens, som vi har i 2 breve på Det kongelige Bibliotek (Ny kgl. saml. 4°, 3095, til Allen og 4°, 2976, til Fr. Bajer). Men når hverken bogen er et familieeksemplar eller melodiangivelserne kan henføres til et familiemedlem, falder grundlaget for tanken om en slægtstradition jo bort.

Hermed være ikke sagt, at melodiangivelserne er uden interesse. Selve skriften gør indtryk af ælde, og den omstændighed, at den slet ikke ligner Bønnelyckes hånd, kunne tale for, at tilføjelserne er gjort før 1782, da han fik bogen i eje. Dermed ville de jo komme nær op ad Brorsons tid, hvem de så end hidrører fra.

- - -

Der står endnu tilbage at omtale det manuskript fra Brorsons egen hånd, som ovenfor (s. 10) har været nævnt.*) Det findes i Ålborg katedralskoles bibliotek og indeholder hans Svanesangsprædiken med indledningsdigtet og tillige et slutningsdigt.

Manuskriptet består af 7 læg. I det første findes kun titelblad, indledningsdigt og tekst. Her er der ødslet med pladsen, så man ser, at det var meningen, at der ikke skulle stå mere end netop de 3 ting; skriften er sirlig. De følgende læg, som indeholder selve prædikenen, er helt anderledes: tætskrevne sider og ret skødesløs skrift. Det ser ud som en rigtig prædikenopskrift til eget brug og er nok den, Brorson har benyttet, da han holdt prædikenen. Det første læg - med de ting, som der ikke var

* 25

brug for på en prædikestol - er så senere bragt i stand, da der blev tænkt på udgivelse, og samtidig er slutningsdigtet skrevet til på nogle sider, som var til overs i sidste læg efter prædikenen.

I forhold til den trykte prædiken virker den skrevne som en art kladde, hvori der er gjort mange rettelser, uden at den form dog er nået, som vi møder i Svane-Sang. Til grund for den har der ligget et manuskript med talrige nye ændringer. Det hele giver indtryk af stor omhu og møje ved udarbejdelsen, et indtryk, som for øvrigt også prædikenen i sig selv efterlader, særlig ved den masse bibelske citater, der næsten giver den præget af en mosaik: i alt 112 citater og henvisninger.

Slutningsdigtet er i Svane-Sang overflyttet til den digteriske del, hvor det står som nr. 295 med overskriften: *En Paaske-Sang*. Det har hermed fået en naturlig plads inden for det afsnit, som bygger på kirkeåret. Men hvem har flyttet det? Det kan naturligvis være udgiveren; men det var dog mærkeligt, om sønnen her skulle være gået imod sin fader, i hvis manuskript indledningsdigtet, prædikenen og slutningsdigtet er opstillet som en trilogi om Maria Magdalene og slutningsdigtets tilhørsforhold udtrykkelig fremhævet ved overskriften: *Aria om samme materie*. Er det ikke mere sandsynligt, at det er Brorson, der selv har foretaget indgrebet? Men i så fald har vi her et nyt fingerpeg, som tyder på, at det også er ham, der har skabt ordningen af digtene, da det jo kun kan være interesse for dens gennemførelse, som har været bevæggrund til flytningen.

- - -

Originaltrykkets retskrivning, som nøje er fulgt i nærværende udgave, er forskellig fra den, der findes i Troens rare Klenodie, bl. a. derved, at substantiverne har stort begyndelsesbogstav.

26

27

28

29